

Penovác Endre, a bácskai beduin

Tisztelt hölgyeim és uraim!

Jogos a kérdésük: egy bácskai képzőművész, akit már a pusztá festsőjének is neveztek, mit keres a tengeren? Vajon *raguzál* ő is? Egy kritikus mondta a legnevesebb jugoszláv szobrászról, Ivan Meštrovićról, hogy „noha nem dubrovniki, mégis *raguzál*”. Mert arrafelé (is) mindenki büszke, és ha nem tud büszke lenni a sajátjára, befészkelni hát magát a másik otthonába, városába, akár a kakukk a fiókáját, aztán arra büszke. Mint ahogyan az utolsó délszláv írónak mondható Mirko Kovač írja legutóbbi, Dubrovnikról szóló regényében: „Na de nem az én nagybácsim az egyetlen hazudozó Dubrovnik hátsorszáგában. Azon a vidéken szinte minden tanult, iskolázott, kiművelt és tehetséges ember a dubrovniki származásával jött elő, noha a legtöbbjük soha nem látta a tengert.” Tehát a hátsorszáგban, a hegy mögött avagy már a pusztasáგban élő ember vágyik a tenger után, bár fél is tőle, sosem járt ott, de büszkélkedik vele, hisz álmban csak ott járt, vágyaiban pedig ott is él már.

Először is van egy már elhíresült válaszuk – Tolnai Ottóé, a Pannon-tenger és az Adria írójéé, kutatójéé, ahogy ő mondaná magáról, szóval az oceanológusnak nevezhető bácskai költő szerint a vajdasági magyar író abban különbözik a többi magyar írótól, hogy van neki tenger. S ha ez igaz, igaz ez a vajdasági magyar festőre is – és nem is Penovác az egyetlen, aki e témával foglalkozik, sőt, hogy úgy mondjam, nyaranta más bácskai magyar festők levonulnak portrékat gyártani Dalmáciába. De ez még korántsem elégséges válasz.

Szóval miért is jár egy festő az Adriára, mik a különbségek és hasonlóságok, mi foghatja meg őt ott? Hisz Penovác Endre itt és most elsősorban a tengeren, a tengerről, a tengerpartról festett képeit állítja ki, továbbá olyasmiket, amik így vagy úgy kapcsolódnak a témakörhöz.

Nos, a festőt a hajóskapitányhoz hasonlíthatjuk. Például mindkettő szakállas – akár hősünk –, mondhatni, sima bőrű festő és kapitány nincs, a teremtő nem is engedné fel őket Noé bárkájára. És a tájképfestő, akár a hajós, a természettel küzd meg – mondják, egyes akadémiákon már nem is merik tanítani a tájképfestést, oly nagy és megoldhatatlan a feladat... S akár a hajóskapitány, a festő is a vizet kémleli, a felhőket, a láthatárt. Mint azt Predrag Matvejević, a jeles horvát filozófus *Mediterrán breviárium*ában olvashatjuk – ha már e kiállítás címe, tematikája is maga a Mediterráneum –, a hullámoknak, a napsütésnek, a szeleknek, a szikláknak, köveknek, a tenger színének számtalan neve, s így jelentése van. Aki eltéveszti, s egy hullámból, a fénytörésből, a víz, a szél állagából nem ismeri fel a közelgő veszély fajtáját, mértékét, a vihart, az könnyedén hajótörötté válik. S így van ez a festészetben is – aki elvétí a technikát, nem ismeri az anyagot, rosszul lát, nem figyel oda, az menthetetlenül a művészet hajótöröttje, azaz dilettáns lesz.

Nem kis bátorság kellett hát Penovác Endrének sem, hogy mindehhez hozzányúljon, s ne foghassuk rá, hogy *raguzál*, s hogy nem is vált hajótörötté. S az sem véletlen, hogy a síkság embereként nyúl hozzá a tengerhez – a kettő közt persze óriási a különbség, a föld és a víz, ugyebár, de párhuzamot se nehéz vonni. A rónában sincs más, csak a láthatár, a felhők, nyaranta a mindent kiegészítő napsütés, a vibráló fények, a fata morgánák, télen pedig – legalábbis régen – a hófödte mező kelthette ugyanazt az érzést, ami részben elkap bennünket a végelethetetlen tengeren. S minthogy Penovác Endre a kietlen síkságon kezdett el nézni, látni, majd a hol szikrázó, hol tompító élményt átformálni, anyaggá, képpé gyúrni, magától értető, hogy a tengeren folytatta, illetve most kerekítette le a történetet egy egész kiállítás erejéig. Topolyától hegyeken át vezet az út Dalmáciáig, a mediterránig, de e képek talán a bizonyíték arra, hogy a síksági ember – ellentétben a tengerparti hegyek mögött élőkkel – otthon van, *benne* van, nem táj-idegen, s – hogy nagyot mondjak – művészetileg is így fogható meg autentikusan a dolog. Hozzáfűzném, a valóság mindig más, s itt is akadnak más jellegű képek, például a kedvencem, egy akvarell a görög sziget hegyoldalában lévő ortodox templomról, aminek most ráadásul különös aktualitást ad a szerb pátriárka halála – jut is eszembe, minden pátriárka szakállas, akár a festők meg a hajóskapitányok, szóval kétségkívül igen szent szakmák ezek.

Van itt egy festmény, egy diptichon, talán ez szimbolizálja leginkább a kettősség egységbe fordulását: amikor a sivatag horizontján jelenik meg a tenger. És ez a kettős végtelenségérzet – mondaná a költő, ami nem vagyok – jelenti a világ végtelenségét, ahol mégis kell egy nyugvópont, ahol megpihen az ember és elmélázik. Állítólag a beduinok tevéinek is van egy ilyen helyük, amikor első két lábukra ereszkedve megpihennek, és ezt a helyet hívják *al-manákh*nak. Innen ered a mi almanach szavunk is, ami nem csupán a gyűjteményes kötetet, a kalendáriumot jelenti, melyet forgatva megpihenünk, megnyugszunk, hanem magának a szellemnek, a léleknek a pihenőhelyét és támaszpontját is jelenti – legalábbis ha hihetünk Matvejevićnek. Az almanach révén kötődik össze a sivatag, a pusztaság és az égbolt végtelensége.

És valami ilyesmit érezhetünk Penovác Endre képeit nézve, gondolom én. A sivatag és a tenger mögött ott látjuk a mi pusztánkat, az Alföldet, Bácskát, ahol akár a tengeren a világítótornyok, úgy tűntek el a tanyák. Ahogy egy ipolysági barátom fogalmazott: amikor vonattal utazott a Vajdaságon át, szinte nem tudta, hol jár, talán egy másik bolygón, ötszáz méter kukoricát ötszáz méter búza váltott, majd újra és újra hosszú kilométereken át ugyanaz. Sehol egy fa, tanya, sehol egy támpont, egy almanach. Úgy érezte magát, mint az egykori Jugoszlávia bosnyák katonái, akiket, miután a hegyekből a vajdasági kaszárnyákba érkeztek, elfogott a szédülés, s akadt, aki haza is szökött, akár a montenegrói telepeselek, akik meg a port sem bírták.

Mert hogy az ember kibírja ott, a pusztaságban – persze ez így túlzás, de a művészet mindig túlzás, mert ha nem az, nem is művészet –, hogy ne szökjön el, bírja a port, ahhoz, akár a beduinoknak, meg kell tanulnia, hogyan mosakodjék meg a homokkal. Másféle hozzáállás kell az anyaghoz, s úgy hiszem, ez tükröződik a Penovác által alkalmazott technikában is, amikor a homokos kavicsal dolgozik. Egyszer a Pannon-tenger festőjének neveztem el őt – hisz ne feledjük, ott bizony rég tenger volt –, hát most akkor kikiáltom őt bácskai beduinoknak, aki, íme, most nekünk nyújtja képeinek gyűjteményét, ezt az almanachot, hogy számunkra is legyen valami támaszték.

Hát akkor tessék csak: támaszkodjanak Önök is egy nagyot!

Elhangzott a MUSEION No 1 Galéria Mediterráneum című kiállításának megnyitóján, november 17-én.